

بررسی زمینه‌های مسئولیت‌گریزی و بهانه‌های آن در قرآن و روایات

سمیه دهمرده^۱، دکتر مهرناز گلی^۲، غلامرضا رضوی دوست^۳

۱. دانشجوی کارشناسی ارشد، دانشکده الهیات- علوم قرآن و حدیث، دانشگاه سیستان و بلوچستان، ایران

آدرس پست الکترونیکی: hsrm.k114@gmail.com

۲. استادیار، دانشکده الهیات- علوم قرآن و حدیث، دانشگاه سیستان و بلوچستان، ایران

آدرس پست الکترونیکی: goli-m@theo.usb.ac.ir

۳. مربی، دانشکده الهیات- علوم قرآن و حدیث، دانشگاه سیستان و بلوچستان، ایران

آدرس پست الکترونیکی: r.razavi@theo.usb.ac.ir

چکیده

انسان‌ها بر اساس حالات درونی شان به دو دسته تقسیم می‌شوند دسته‌ای مسئولیت‌پذیر و دسته‌ای دیگر مسئولیت‌گریز هستند، که این دسته از افراد نسبت به بسیاری از وظایف و تکالیفشان بی- تفاوت هستند. هدف از نوشته حاضر بررسی زمینه‌های مسئولیت- گریزی و بهانه‌های آن در آیات و روایات است. روش در این پژوهش توصیفی تحلیلی با رویکرد قرآنی- روایی است و برآنست تا زمینه‌های مسئولیت‌گریزی را مورد بررسی قرار دهد، و چنین نتیجه می‌گیرد که، کفر و الحاد، خود کم بینی، خود محوری، تعصب، جبر باوری، توکل از دستاوردهای زمینه‌های مسئولیت گریزی است.

کلمات کلیدی: مسئولیت گریزی، کفر و الحاد، خود کم بینی، خود محوری، تعصب، جبر باوری، توکل.

۱- مقدمه

احکام الهی زمانی در جامعه تحقق می‌یابد که انسان نسبت به خود و جامعه بی‌تفاوت نباشد. این بی‌تفاوتی و بی‌مسئولیتی می‌تواند مقدمه سقوط امت اسلامی باشد. در قرآن کریم نیز در این باره آمده است: «وَأَفْوًا بِالْعَهْدِ إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْئُولًا» (اسراء/ ۳۴)؛ و به پیمان خود وفا کنید، زیرا که از پیمان پرسش خواهد شد. حال این سوال پیش می‌آید که مسئولیت چه انگیزه‌هایی دارد و اگر انسان مسئولیتی نپذیرد چه اتفاقی می‌افتد؟ همانطور که می‌دانیم آفرینش انسان و جهان، هدفدار بوده است و هدف از آفرینش انسان عبادت و بندگی خداوند می‌باشد. خداوند در قرآن می‌فرماید: «وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ» (ذاریات/ ۵۶)؛ جن و انس را نیافریدم جز اینکه مرا عبادت کنند. خداوند متعال راه رسیدن به قرب الهی و طریقه عبادت و بندگی خود را به صورت برنامه‌هایی به رسول خویش ابلاغ کرده است و پس از پیامبر - صلی الله علیه و اله - اوصیاء او وظیفه آموزش معارف دین را بر عهده دارند. در این

میان ما مسلمانان که به این دعوت لبیک گفته‌ایم وظایف و مسئولیت‌هایی پیدا می‌کنیم که عمل به آنها ما را به کمال انسانی خویش نزدیک می‌سازد. بزرگترین مسئولیت انسان، در برابر نعمت هدایت و ولایت می‌باشد؛ چرا که بدون تشریع دین و هدایت انسان، تمامی راهها به سوی کمال و سعادت او مسدود می‌شود. و از آنجا که انسان موجودی اجتماعی است با افراد اجتماع ارتباط و تعامل دارد پس نمی‌تواند نسبت به آنچه در اجتماع می‌گذرد بی‌تفاوت باشد. طبق فرمایش پیامبر گرامی(ص): همه باید در اصلاح جامعه مسئولیت داشته باشند. اما با تمام تاکیدهای قرآن و روایات، افرادی هستند که خود را مسلمان می‌دانند ولی از مسئولیت‌های محوله گریزان و نسبت به مفاسد بی‌اعتنا هستند که این بی‌تفاوتی می‌تواند از ضعف عقاید و افکار آنان یا از ضعف شخصیت روحی آنان باشد. همچنین پیامبر اسلام (ص) می‌فرمایند: «کسی که صبح کند، در حالی که به امور مسلمانان و رفع مشکلات آنها اهتمام نداشته باشد، مسلمان نیست» (فولادوند، ۱۴۱۵: ج ۱، ص ۲۸۵). مسئولیت گریزی پیشینه‌ای ناگوار و تأثیری بد در جامعه بشری دارد، لذا با توجه به اهمیت مسئولیت انسان در ارتباط با اجتماع در این نوشته به بررسی زمینه‌های مسئولیت‌گریزی در قرآن و روایات پرداخته می‌شود.

پیشینه

در این زمینه تا آنجا که نگارنده بررسی کرده، کتاب، مقاله، و پایان نامه‌ای که به صورت مستقل کار شده باشد، یافت نشد. اما به صورت غیرمستقل، درمورد مسئولیت و زمینه‌های آن کتابها و مقالاتی نوشته شده است، به عنوان نمونه میتوان گفت: در مقاله «مسئولیت پذیری اجتماعی در قرآن کریم با تاکید بر دیدگاه علامه طباطبایی در المیزان»، اثر حاجی زاده و همکاران، به مسئولیت پذیری به عنوان پدیده ای جامعه شناختی اشاره کرده، سپس جایگاه مسئولیت پذیری و اهمیت آن را در قرآن تبیین و انواع مسئولیت را براساس دین اسلام بررسی کرده است. مقاله ای دیگر تحت